

FOLKETÆLLINGER

Ved TORSTEN BALLE

ENGANG IMELLEM - det skulle være hvert 5. år - kommer der en mand til hvert hus med en liste og forlanger at få oplysninger om alle husets beboere. Navn, fødselsdag og -år, fødested, erhverv og trosbekendelse skal for hver person opføres på listen. Det er en "almindelig folketælling", der er i sving.

Sådanne folketællinger har der været i lang tid; siden 1840 hvert femte år og også enkelte gange før, nemlig 1834, 1801 og 1787. Listerne fra disse folketællinger gemmes på Rigsarkivet, og de er en udmærket kilde for den, der vil vide noget om sin egn og sin slægtshistorie. Ved deres hjælp kan man få mange oplysninger, som det ville tage lang tid at samle, hvis man skulle benytte andre kilder, f. eks. kirkebøgerne. De fleste tror, at det er meget besværligt at søge oplysninger om sin slægt, men det er det ikke, når man benytter folketællingslisterne, som enhver kan læse og forstå uden forkundskaber.

Jeg skal her give en prøve på, hvad man kan få at vide ved deres hjælp.

De fleste ved eller kan let få at vide af ældre folk, hvornår omtrent deres bedsteforældre er født, og hvor de stammede fra. Ved man nu, at ens bedstefader hed Thomas Thomsen og var født i Silstrup omtrent 1840, tager man en folketællingsliste for Tilsted sogn. (Der findes en for hvert sogn). Det er bedst at begynde med listen fra 1945, som er en af de vigtigste, fordi vi her har den ældste liste, hvori *hver persons fødested* er opført.

Om beboerne i Silstrup by fortæller denne folketællingsliste følgende:

1. En gård.		Alder	Fødesogn	
Thomas Christensen	45	gift	Her i sognet	Gårdmand.
Ane Marie Olesdatter.....	30	gift	Sundby på Mors	Hans kone
Ole Nielsen.....	9	ugift	Her i sognet.	
Kirstine Østergård.....	5	ugift	Her i sognet	Deres børn
Jens Østergård	3	ugift	Her i sognet	
Peder Christian Østergård	1	ugift	Her i sognet	
Jens Lauritsen	20	ugift	Skjoldborg.	Tjenestefolk
Jens Ibsen	31	ugift	Her	Tjenestefolk
Svend Christensen	20	ugift	Skjoldborg	Tjenestefolk
Inger Marie Lauridsdatter.....	23	ugift	Skjoldborg	Tjenestefolk
Johanne Østergård	17	ugift	Her	Skrædder.
Mariane Jensdatter.....	24	ugift	Her.	
2. En gård.				
Bertel Søndergård	40	enkem	Her	Gårdmand.
Karen Poulsdatter.....	19	ugift	Her	
Dorthe Poulsdatter.....	16	ugift	Her	Hans børn
Johanne Søndergård	12	ugift	Her	
Marie Søndergård	5	ugift	Her	
Christen Christensen	41	ugift	Skjoldborg	Tjenestefolk
Christen Christensen	23	ugift	Skjoldborg	Tjenestefolk
3. En gård.				
Christen Pedersen	62	gift	Sjørring	Gårdmand
Maren Christensdatter.....	47	gift	Her	Hans kone
Maren Christensdatter.....	19	ugift	Her	Deres børn
Ane Christensdatter.....	17	ugift	Her	Deres børn
Peder Chr. Christensen.....	21	ugift	Her	Deres børn
Jens Støvring Christensen.....	15	ugift	Her	Deres børn
Poul Christensen.....	12	ugift	Her	Deres børn
Lorentz Christensen.....	20	ugift	Thisted	Tjenestefolk
Ane Ibsdatter.....	21	ugift	Her	Tjenestefolk
4. Et hus.				
Peder Chr. Jespersen	28	gift	Vang	Husmand
Mette Kirstine Jensdatter.....	25	gift	Sjørring	Hans kone
5. En gård.				
Anders Nicolai Søndergård	42	gift	Her	Gårdmand
Maren Larsdatter.....	39	gift	Kallerup	Hans kone
Dorthe Søndergård.....	13	ugift	Her	Deres børn
Inger Søndergård.....	10	ugift	Her	Deres børn

Laurits Søndergård	8	ugift	Her	Deres børn
Karen Søndergård	6	ugift	Her	Deres børn
Laurits Andersen Søndergård	4	ugift	Her	Deres børn
Jens Andersen Søndergård	4	ugift	Her	Deres børn
Jesper Andersen Søndergård	1	ugift	Her	Deres børn
Anders Chr. Nielsen	43	ugift	Her	Tjenestefolk
Johann Christensen	25	ugift	(?)	Tjenestefolk
Niels Chr. Jespersen	18	ugift	Her	Tjenestefolk
Ane Madsdatter	28	ugift	Hørsted	Tjenestefolk
Hanne Andersdatter	18	ugift	Stagstrup	Tjenestefolk
<i>6. En gård.</i>				
Thomas Thomsen	43	gift	Her	Gårdmand
Maren Cathrine Madsdatter	37	gift	Ydby	Hans kone
Maren Bisgård Thomsen	5	ugift	Her	Deres børn
Hanne Brændgård Thomsen	2	ugift	Her	Deres børn
Thomas Thomsen	1	ugift	Her	Deres børn
Maren Bisgård	75	enke	Kåstrup	Mandens moder
Christen Christensen	20	ugift	Stagstrup	Tjenestefolk
Grethe Jensdatter	19	ugift	Stagstrup	Tjenestefolk
<i>7. En gård.</i>				
Anders Ibsen	36	gift	Her	Gårdmand
Maren Jensdatter	40	gift	Squorup	Hans kone
Laurits Andersen	12	ugift	Her	Deres børn
Ib Andersen	9	ugift	Her	Deres børn
Kirsten Andersen	5	ugift	Her	Deres børn
Jens Andersen	2	ugift	Her	Deres børn
Jens Chr. Andersen	1	ugift	Her	Deres børn
Maren Pedersdatter	16	ugift	Hjardemål	Hans pige
<i>8. Et hus.</i>				
Jens Thomsen	62	gift	Her	Husmand
Maren Christensdatter	61	gift	Sjørring	Hans kone
Dorthe Jensdatter	26	ugift	Her	Deres børn
Christiane Jensdatter	18	ugift	Her	Deres børn

Vi finder da Thomas Thomsen i nr. 6, 1 år gammel, eller rettere: i sit første år, og her finder også hans forældre og søskende, deres alder og deres fødesogn. Ja, det er også så heldigt, at hans gamle bedstemoder endnu er levende, og vi får at vide, at hun er født i Kåstrup.

Tager vi så folketællingen 1834, finder vi:

<i>5. en gård.</i>				
Thomas Thomsen	66	gift	Gårdmand	
Maren Pedersdatter	64	gift	Hans kone	
Thomas Thomsen	32	ugift	Deres børn	
Peder Thomsen	26	ugift	Deres børn	
Christen Thomsen	21	ugift	Deres børn	
Kirsten Larsdatter	34	ugift	Tjenestepige	

Her står altså Thoams Thomsens bedsteforældre for gården, og vi kan endda komme endnu et slægtled tilbage ved at se efter i folketællingen 1801, hvori der står:

5te familie.

Thomas Thomsen	Husbonde	33	i 1ste ægteskab	Gårdejer
Maren Pedersdatter	Hans kone	31	i 1ste ægteskab	
Kirsten Thomasdatter	Deres datter	1	ugift	
Lars Thomasen Torp	Tjenestefolk	26	ugift	Land-recrut
Jørgen Andersen Kiil	Tjenestefolk	13	ugift	
Maren Christensdatter	Tjenestefolk	32	ugift	
Thomas Thomsen	Mandens	74	i 1ste ægteskab	Nyder ophold
Kirsten Svendsdatter	forældre	73	i 1ste ægteskab	af gården

Den ældste Thomas Thomsen må være født ca. 1727, altså for godt 225 år siden. I dette lange tidsrum har vi kunnet følge slægten ved hjælp af tre folketællingslister.

Er man ikke alene interesseret i sin egen slægts historie, men også i en bys, kan man have megen glæde af at studere folketællingslisterne for denne by. I folketællingen 1845 vil man finde mange, som man enten selv har kendt eller har hørt om, og ældre mennesker vil kunne fortælle en mængde

historier om disse folk, når de får navnene at se, og hukommelsen derved bliver sat i gang.

Folketællingslisterne er i regelen pålidelige, men uden fejl er de ikke. Det opdager man hurtigt, når man sammenholder dem med kirkebøgerne. *Fornavnene* er næsten altid rigtige, men når en person har mere end et fornavn, kan det hælde, at kun det ene er taget med, måske fordi vedkommende kun er blevet kaldt med det ene Navn. *Efternavnene* er det værre med, men det forstår man godt, når man ved, at de fleste på den tid endnu ikke havde noget fast efternavn. Langt op i 1800'erne blev børnene kun døbt med fornavn, og fornavnet blev betragtet som det "rigtige" navn. Fornavnet *hed* man, efternavnet *kaldtes* man. I til- og omtale brugte man altid fornavn; når et efternavn føjedes til, var det at betragte som et kendingsnavn, som man brugte for at kunne skelne den ene Peder fra den anden. Som efternavn kunne man bruge faderens navn med tilføjet *-sen* eller *-datter*, navnet på landsdelen, byen eller gården, hvor vedkommende var født, faderens eller moderens efternavn, den persons efternavn, han var kaldt op efter, ægtefællens efternavn, navnet på den gård, hvor han boede eller havde boet, o. s. v. Tit kaldes den samme mand med forskellige efternavne, som altså alle var lige rigtige.

Den Niels, der boede i Søndergård i Tilsted 1845, kaldes således *Niels Christiansen*, fordi hans fader hed Christian, *Niels Edvardsen*, fordi morfaderen, som han var kaldt op efter, hed sådan, *Niels Søgård*, fordi han var født i Søgård i Nors, og *Niels Søndergaard* efter gården, han boede på.

Det efternavn, som en mand kaldes med i folketællingslisterne, stemmer derfor ikke altid med det eller de efternavne, han kaldes med i kirkebøgerne, og det kan alligevel være rigtigt nok. Men naturligvis, - det kan også være forkert. Det er blot vanskeligt at konstatere, at det er det.

I nogle byer er for resten ikke alene børnene, men ogsaa tit manden og konen, kun opført ved fornavn, hvad der jo ikke er så rart.

Små pudsigheder forekommer ogsaa. Således fandt jeg på en liste en dreng, der hed Jens Zine. Dette mærkelige efternavn havde jeg aldrig set før, men da drengen skulle være født i Nors sogn, kunne jeg se efter i den afskrift af kirkebogen, jeg havde. Det viste sig så, at drengen var en pige og hed Jensine. Degnen, der skrev listen, har bare ikke kunnet stave dette "moderne" navn.

Alderen er ikke så sjældent forkert opgivet. Særlig er det galt med de ældre, men det er vel forståeligt nok. Der har sikkert været mange, som ikke bestemt vidste, hvor gamle de var. Det kan vel også tænkes, at hver enkelt person ikke er blevet spurgt om sin alder, men at man har ladet manden eller konen i huset svare for hele husstanden "efter bedste skøn", og at skønnet så ikke altid har været fuld kommen korrekt.

Det gør nu ikke så meget. Hvis en person er født i det sogn, der er opgivet som hans fødested, kan man nemt finde ham i kirkebøgerne, selv om hans virkelige alder skulle afvige nogle år fra den alder, der er tillagt ham i folketællingslisterne. Det er værre, når det opgivne *fødested* ikke er det rigtige, og det sker. Der er eksempler på, at folk, der er flyttet fra deres fødesogn

som små, har opgivet det sted, de husker som deres barndomshjem, som deres fødested, men alle fejlene kan ikke forklares på den måde. Man kan så igen tænke sig den mulighed, at vedkommende ikke selv er blevet spurgt, men at andre har opgivet, hvor de mente, han eller hun var født. Og der er også en tredje mulighed.

Når jeg sidder og læser folketællingslister, får jeg af og til en lumsk mistanke om, at degnen, eller hvem det nu er; der har "talt folket", har ment, at han kendte sine folk så godt, at han kunne sidde hjemme i sin stue og tælle. Det var jo også så besværligt for en gammel mand at skulle trave sognet rundt, ja, ud til de yderste huse, i sne og vinterkulde, og det kunne vel endelig være de folk i København lige meget, om gamle Maren i fattighuset var født i Rær eller i Ribe. Den mistanke melder sig, når det viser sig, at mange aldersangivelser er forkerte, eller når omtrent alle folk i en by angives at være "født her i sognet", skønt det nu er ganske afgjort, at både den og den er født et andet sted. Hvis en "tæller" nu virkelig har kendt sin bys befolkning ud og ind, kunne han jo nok "forfatte" listen så godt, at man ikke opdager snyderiet, men i andre tilfælde afsløres manden straks, så snart man prøver at kontrollere hans liste. I Flade på Mors var det præsten, der skrev listen for 1801, men når han ikke husker en kones navn, anfører han flot manden som enkemand! Ser man efter i kirkebøgerne, viser det sig imidlertid, at konen stadig levede.

Der var altså nogen, der slap lidt let fra arbejdet, men til gengæld var der andre, der gjorde mere end de skulle. Det var jo kun fødesognet, der efter 1845 skulle opgives, men en del af tællerne har i stedet for taget fødebyen eller endda føde gården, og det er en stor hjælp, når man vil følge en person eller hans slægt længere tilbage i tiden.

Folketællingslisterne kan altså have både fejl og mangler, men i almindelighed er der dog store chancer for, at man kan få et godt udbytte, hvis man benytter deres oplysninger med omtanke. Men hvordan får man fat i dem? Det er jo ikke enhver, der har tid eller lyst til at rejse til København alene for at se på folketællingslister. Heldigvis behøves det heller ikke mere. Ved hjælp af moderne teknik kan man nu få fotografier af listerne meget billigt. Et billede (en side i listerne) koster 30 øre, og en liste fra et sogn vil i almindelighed kunne fås for 3-4 kroner. Disse fotografier er på film og meget små, men med gode øjne og et stærkt forstørrelsesglas kan de godt læses. Vil man have dem forstørret på papir, kan det også ske, men det bliver noget dyrere.

Centralbiblioteket i Tisted har forøvrigt begyndt at anskaffe en samling film af folketællingslister fra egnen, og med tiden vil denne samling forhåbentlig komme til at omfatte alle de vigtigste lister samt kopier af andre betydningsfulde arkivalier. Det vil da være muligt for enhver, der er interesseret i at vide noget om sin slægt og sin by, selv at finde værdifulde oplysninger om disse emner blot ved at henvende sig på centralbiblioteket. Det må hilse med glæde og er påskønnelse værd, at centralbiblioteket således vil række de mange historiske interesserede i Ty en hjælpende hånd.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1953, side 12-19)